

Ольга Комарова,
аспірант кафедри історії України
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАСИЛЯ ДОМАНИЦЬКОГО У ЗАКОПАНОМУ

У статті висвітлений період життя відомого українського історика, видавця та кооператора Василя Миколайовича Доманицького у Закопаному. Впродовж 1907–1909 рр. діяч перебував на лікуванні від туберкульозу у польському курортному містечку. Вивчення «закопанського» періоду діяльності вченого дозволяє відтворити його співпрацю з багатьма відомими діячами української науки і культури кінця XIX – початку XX ст., зокрема з В'ячеславом Липинським, Дмитром Донцовим, Богданом Лепким та багатьма іншими.

Ключові слова: *Василь Доманицький, Закопане, інтелігенція, видавнича діяльність, наукові студії.*

Закопане – найвисокогірніше місто в південній частині Польщі, яке вважається її «зимовою столицею». Уже понад сто років воно є визначним центром культурного життя країни. Зокрема, багато талановитих діячів науки і мистецтва шукали натхнення саме там. Але реалії тогочасного життя були такими, що більшість із них доля звела з цією мальовничою місцевістю через боротьбу з «хворобою інтелігенції». На жаль, саме так Закопане увійшло в життя відомого українського діяча кінця XIX – початку XX ст. В. Доманицького (1877–1910).

У 2010 р., у зв'язку з відзначенням сторіччя від дня смерті вченого, вийшла друком низка досліджень, присвячених постаті [1; 14; 18]. Були перевидані окремі його праці [7]. Тому вивчення наукової і культурної спадщини В. Доманицького набуває ще більшої актуальності. Як виявилось, «закопанський» період життя непогано фрагментарно відтворений у спогадах його сучасників [2; 4; 7; 9; 10] та у знайдених неопублікованих досі архівних епістоляріях [8]. Мета цієї статті полягає у відтворенні наукової та видавничої діяльності українського діяча у Закопаному.

В. Доманицький був активним пропагандистом та організатором споживчої кооперації. Він чи не перший на теренах України збагнув велику силу кооперативного єднання як засобу підвищення національної самосвідомості українського селянства. Але уряд Російської імперії побоювався будь-якої організації громадських сил, – і одразу ж вороже поставився до ідеї кооперації, чинив всілякі перешкоди кооперативному рухові. Діяльність у рідному селі Колодистому Звенигородського повіту Київської губернії, публічний захист селян від свавілля заможних землевласників потрапили у поле зору місцевої адміністрації, яка запідозрила у неблагонадійності та добилася в кінці 1907 р. заслання діяча [13, с.22; 14, с.4; 19, с.6]. Цей вирок надійшов до Києва 10 грудня. [17, с.3]. Незважаючи на утиски з боку влади, молодий кооператор все одно продовжував нелегально клопотатися справами свого ощадно-позичкового товариства, яке фактично очолював до відбуття за кордон [17, с.4].

В. Доманицький вів напрочуд активну громадсько-політичну та культурно-просвітницьку діяльність, тому знехтував своїм здоров'ям – на вчасне лікування просто не вистачило часу. Його легені були вражені туберкульозом приблизно із 1900 р. [1, с.10]. Неодноразово переховуючись від поліції, виїжджав на кілька днів на лікування за кордон, до Ялти та інших місць Російської імперії. Востаннє хвороба загострилася, коли задумав перевидати «Історію України» М. Аркаса [2, с.34]. Перебуваючи нелегально у Петербурзі «якось лиховісно-швидко занепадає на здоровля, тане, як свічка. Здоровля його так вимагало перебування в спокійному курорті, що він вдався в Петербурзі за закордонним пашпортом, несподівано той пашпорт дістав і виїхав у Закопане. Скоро після того вийшла адміністративна постанова про заслання...» [2, с.34]. 11 лютого він звернувся до Міністерства внутрішніх справ із проханням замінити адміністративне заслання у Вологодську губернію виїздом за кордон на три роки, оскільки він хворий на туберкульоз легень і перебуває в санаторії Галичини у Закопаному [19, с.6]. Міністр внутрішніх справ постановив: «...дозволити Доманицькому перебування за кордоном з тим, що у випадку повернення його в межі імперії раніше 3 грудня

1910 року, ухвалу Особливої наради належить виконати» [19, с.6].

У Закопаному діяч лікувався у лікаря Вільчинського та в санаторному закладі лікаря Длуського [18, с.25]. Із листа до Л. Требінської дізнаємося, що він оселився у віллі Jerzewo [8, арк.1]. Її господар В. Вільчинський був родом із України, тому добре володів українською мовою [18, с.25]. Про розпорядок дня пацієнта та стан його здоров'я дізнаємося у тому ж епістолярії: «Сама поміркуй, що повинен я зазнати впродовж дня, аби наблизитися хоч на крок до загального ідеалу «тутешніх» – до оточення, до потовщення! Ледве провів очі (7 год. ранку) – є пан Войцех, одягає рукавичку, наливає водоспиртно-натріє-хлористий склад і натирає рушником хвилин 5–10 усе моє тіло, поки шкура не стане червоною <...> Натер, отже мене, і після цього стакан гарячого молока я випив. О 8 год. знову молоко або каву, або какао – словом, перший сніданок; в 11 г. – знову сніданок і молоко; в 1 г. обід (4 страви), в 4½ – підвечірок: молоко з медом, маслом; 7½ – вечеря, ще склянка молока. Нарешті я ще на свій рахунок в проміжках випиваю 2 склянки вершків. А близько 10 вечора приходить лікар і впорскує миш'як (в середньому через два дні на третій) – це добре піднімає апетит. Отже 7–8 стаканів молока (в тому числі 2 – вершків) і ситне їдло загалом, і ¾ дня нічого не робити – лежання на веранді біля подвір'я ... » [8, арк. 2–2зв, 3]. Історик наголошував у листі до коханої, що легені іноді таки турбують, але він намагається незважати на це.

Напевно, лікареві було важко втримати зятого дослідника у постільному режимі, адже він вів активне наукове життя. «На круту гору, все ж, не виберуся, – але й це, либонь, з часом мине. А треба, щоб минуло, адже я лелію думку – на початку травня потрапити в околиці Цюріха і там попрацювати в архіві одного замку (Rapperswill), в 1½ годинах шляху від Цюріха у напрямку до Женеви. Цей архів заснований ще в 1860-х роках поляками, після останнього повстання <...> Там безмежна кількість дуже унікальних документів не лише для історії Польщі, але й для України» [8, арк.3–3зв].

У Закопаному науковець розгорнув справжню «українізаторську» діяльність, внаслідок якої багато хто поїхав

із курорту з вільними від «вшепольського і всеросійського туману» поглядами на українське питання. Василеві Миколайовичу вдалося зацікавити українським рухом навіть директора санаторію лікаря Длуського, який був родом з Поділля та одним із основоположників соціалістичного руху в Королівстві Польськiм. Незважаючи на свою зайнятість хворими, він завжди знаходив вільний час для читання газет, які йому приносив український патріот [9, с.51].

Тісно спілкувався та співробітничав зі своїм товаришем В. Липинським, який також приїхав лікуватися від подібної недуги [8, арк.3]. Саме він приохотив його публікуватися українською мовою. В. Липинський так характеризував їхню дружбу: «... у мене з Доманицьким політичних розходжень не було» [5, с.298]. Зокрема, у 1908 р. він почав писати свою історичну монографію про Д. Братковського. Для В. Доманицького тема була досить знайома [7, с.373–382] і тому він переклав на українську мову надруковані в ній вірші та підбадьорив товариша видрукувати книжкою зібрані ним на університетських студіях записки та історичні матеріали. Праця побачила світ у наступному році у Львові в українському «Літературно-науковому віснику» [3, с.24].

На чужині вчений стежив за українською пресою, з радістю продовжував надсилати свої статті до «Ради» та «Діла» та іншої періодики. Написав дві брошури для українців Росії, провадив далі кооперативні видання, редагував Шевченкового «Кобзаря» та друге видання «Історії» М. Аркаса [18, с.26–27].

В. Доманицький мав незрівнянні редакторські здібності, якими скористався для впорядкування праці М. Аркаса «Історія України-Руси». Це було, власне, перше видання нашої історії у викладі українською мовою, доступному широкому загалу. О. Лотоцький писав про появу книги: «Се була перша книжечка нашої історії, написаної для широкої публіки, й популярність її в свій час була надзвичайна. «Ілюстрована історія України» М. Грушевського появилася пізніше й не мала такого успіху» [11, с.121]. Мемуарист не випадково згадав однокурсника В. Доманицького, що згодом написав несправедливу погромну рецензію на видання. М. Грушевський відверто висміював редактора за допомогою найпринизливіших епітетів [6, с.318–

232]. Мало того, рецензент ніби ненароком забув коректу із цим прикрим відгуком на столі біля ліжка тяжкохворого дослідника. Більшість біографів та сучасників вважають, що саме ці різкі закиди «добили» Василя Миколайовича – після цього стан його здоров'я вкрай погіршився. Але незважаючи на такі закиди, редактор продовжував працювати над другим виданням книги: «Він запросив до Закопаного скількох своїх знайомих і протягом двох днів обговорив план нового видання, зміни, які треба б поробити, і малюнки, щоб оживити книжку. Люде ті могли б сказати, скільки знання виявив тоді Доманицький і з яким запалом брався він до роботи, незважаючи на прикристи, що його на тій дорозі стрінули <...>Друк історії почався в Кракові тоді, як Доманицький сидів недалеко – в Закопанім, а йшов вперед, як лікарі його вислали до Arcachon'у...» [4, с.11–12].

У цьому курортному краї, окрім В. Липинського, навідували свого товариша В. Сімович, Б. Лепкий і Д. Донцов [18, с.26–27], але надзвичайна туга за рідним краєм все одно переповнювала його душу: «Нудно серед чужинців, підмоги людьми не прибуває, тільки й відради, що лист з України часом прийде, книжка, українська газета. Особливо втішила мене українська преса в новому році!...» [12]. Є. Чикаленко тримав свого адресата у курсі видавничих справ, викладав свої плани та наміри, давав оцінку і окремим статтям товариша [17, с.4]. С. Єфремов згадував: «...знов Василь працює, прохає матеріалу, хвалиться новими планами. Але коли-не-коли та й проскочить якась тужлива звістка. Видко було здалека, що йде вже останній бій з смертю, та й сам Василь це добре розумів...» [10, с.25–26].

Робота з перевиданням праці М. Аркаса просувалася повільно. Хвороба прогресувала, не даючи можливості закінчити її. Стан пацієнта періодично погіршувався через специфічний клімат Закопаного [18, с.27]. «Влітку 1909 р., їдучи до Швейцарії, – я заїхав до Закопаного. В той час Доманицький був уже в санаторії д-ра Длуського. Він виглядав зле. До того всього прилучилися ще кровотоки...» (Дм. Донцов) [9, с.54]. Зважаючи на несприятливі погодні умови, лікарі радять українцю виїхати до Мерана [18, с.28].

«Я не знаю, чи треба той підрахунок робити, і на що він здався б перед оцимось фактом: десять років чоловік бореться за життя, десять років почуває, як плине здоровля з недужого тіла, – і не випускає праці з рук до останнього часу...», – писав С. Єфремов [10, с.26].

Цілком поділяю сподівання дослідниці Л. Ромашенко, що все ж закопанський «слід» у житті славетного українця буде увінчаний з часом меморіальною дошкою на будинку, де він жив, або експозицією в одному з музеїв, які успішно функціонують в Закопаному, збираючи щороку сотні тисяч відвідувачів [18, с.30].

Отож, В. Доманицький за той недовгий період перебування у Закопаному встиг плідно попрацювати над своїми видавничими та науковими проектами, які були такими актуальними і необхідними тогочасному українству. За два неповних роки він згуртував навколо себе зацікавлених у співпраці діячів української науки і культури кінця ХІХ – початку ХХ ст., які відвідали курортне містечко на теренах Західної Галичини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Берестечко О. Автор першого українського словника іншомовних слів народився на Черкащині / Олена Берестечко // Молодь Черкащини. – 6 квітня 2010. – № 2. – С. 10.
2. Білоусенко О. [Лотоцький О.]. Трудовик ідеї / О. Білоусенко // Чистому серцем. Пам'яті Василя Доманицького. – Черкаси: видавець Ю. Чабаненко, 2010. – С. 28-35.
3. Босий М.А. В'ячеслав Липинський: Ідеолог української трудової монархії / М.А. Босий. – Торонто: Український робітник, 1951. – 159 с.
4. Василь Доманицький. Біографічна згадка // Чистому серцем. Пам'яті Василя Доманицького. – Черкаси: видавець Ю. Чабаненко, 2010. – С. 9-14
5. В'ячеслав Липинський та його доба: Книга друга. Наукове видання / Упорядники Т. Осташко, Ю. Терещенко. Союз гетьманців-державників; Центр соціогуманітарних досліджень імені В. Липинського. – К.: Темпора, 2010. – 624 с.
6. Грушевський М. До рецензії Липинського / М. Грушевський // Літературно-науковий вістник. – 1908. – Т.ХLІІІ. – Кн.VІІ-VІІІ. – С. 318-232.
7. Доманицький В. Вірші Данила Братковського / Василь Доманицький // Василь Доманицький. З науково-творчої спадщини. Статті, нариси, рецензії. Книга перша. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2010. – С. 373-382.

8. Доманицький В. М. Лист до О.М. Требінської (Лесі) 16-29.II.1908. Закопане / Василь Миколайович Доманицький. – Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, ф.47, спр. 1013, автограф. – 8 арк.
9. Донцов Дм. Доманицький у Закопаному / Дм. Донцов // Чистому серцем. Пам'яті Василя Доманицького. – Черкаси: видавець Ю. Чабаненко, 2010. – С. 48-56.
10. Єфремов С. Чистеє серце / Сергій Єфремов // Чистому серцем. Пам'яті Василя Доманицького. – Черкаси: видавець Ю. Чабаненко, 2010. – С. 18-27.
11. Калінічева Г. І. Аркас Микола Миколайович / Г. І. Калінічева // Краєзнавство. – 2003. – № 1-4. – С. 119-122.
12. Кузьменко Л. І. Василь Доманицький як публіцист газети «Рада» / Л. І. Кузьменко. – [Електронний ресурс]. – Код доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2218>.
13. Марочко В. І. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861-1929 рр.) / В. І. Марочко./ НАН України. Ін-т історії України; [Ред. П. Г. Яковенко]. – К., 1995. – 224 с.
14. Поліщук В. Доманицький Василь Миколайович (до 100-річчя пам'яті) / Віктор Поліщук. – К., 2010. – 92 с.
15. Пономарьов В. Поляк за народженням, українець “за вибором” / Віталій Пономарьов // Дзеркало тижня. – 2009. – № 14 (742) 21. – 28 квітня.
16. Приймак О. О. В. К. Липинський: штрихи до портрета / О. О. Приймак // Науковий вісник Ужгородського університету: Історія. – Ужгород: в-во Ужгород. Нац. ун-ту “Говерла”, 2009. – Вип.22. [Електронний ресурс]. – Код доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/NVUU/Ist/2009_22/021.htm.
17. Старовойтенко І. Євген Чикаленко і Василь Доманицький у короткому епістолярному діалозі (1908–1910) / Інна Старовойтенко // Сіверянський літопис. – 2006. – № 6. – С. 3-16.
18. Ромащенко Л. Перлина Татр – Закопане в біографії Василя Доманицького / Людмила Ромащенко // Василь Доманицький: особистість і науково-творча спадщина. – Черкаси: видавець Ю. Чабаненко, 2011. – С. 22-30.
19. Хоменко В. Чистий серцем. Василь Доманицький в архівних документах / Володимир Хоменко // Колос Тальнівщини. – 10 червня 2010 р. – С. 6.

O. Komarova. EDITORIAL AND PUBLISHING ACTIVITIES OF VASYL DOMANYTSKY IN ZAKOPANE

The article highlights “Zakopane period” of life of the famous Ukrainian historian, publisher and cooperator Vasil Domanytsky. The government of the Russian empire decreed to deport V. Domanytsky in the Vologda province through his active public position and cooperative activity. He appealed to Ministry of internal affairs with a request to replace administrative reference in the Vologda province departure for a border on sanatorium treatment, as he is a patient with a

white plague. During 1907-1909 he was treated for tuberculosis in the Polish resort town. A scientist conducted active public-political and in a civilized manner-elucidative activity to my surprise, that is why forced to treat oneself abroad. V. Domanysky for period of stay in Buried had time fruitfully to do some work above the publishing and scientific projects that were actual and necessary to the of that time Ukrainian people

The study of "Zakopane period" of his activity allows to recreate his cooperation with many famous Ukrainian scientists and cultural leaders of the late XIX - early XX century, including Viacheslav Lypynsky, Dmytro Dontsov, Bohdan Lepky and many others. He joined round itself the figures interested in a collaboration that visited a resort small town of Western Galychyna.

Key words: *Vasyl Domanysky, Zakopane, intelligentsia, publishing activity, scientific studios.*

O. Komarova. WYDAWNICZE I REDAKCYJNE DZIAŁANIA WASYL DOMANICKIEGO W ZAKOPANEM

W artykule opisany jest okres życia słynnego ukraińskiego historyka, wydawcy ta współpracownika W. M. Domanickiego w Zakopanem, gdzie w latach 1907-1909 leczył się z gruźlicy. Badanie okresy aktywności w Zakopanem pozwala odtworzyć jego współpracę z wieloma wybitnymi postaciami świata ukraińskiej kultury i nauki z końca XIX - początku XX wieku to jest: W. Lipinski, D. Doncow, B. Lepki i wielu innych.

Słowa kluczowe: *Wasyl Domanicki, Zakopane, inteligencja, działalność wydawnicza, badania naukowe.*